

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พิพิธภัณฑ์คติชนวิทยา สถาบันทักษิณคดีศึกษา เริ่มก่อตั้งขึ้นจากการดำเนินการศึกษาวัฒนธรรมภาคใต้ของภาควิชาภาษาไทย วิทยาลัยวิชาการศึกษาสงขลา เมื่อปี พ.ศ. 2513 โดยครั้งแรกได้นำนิสิตที่เรียนวิชาภาษาไทย ออกเก็บข้อมูลภาคสนามเกี่ยวกับวัฒนธรรมพื้นบ้านภาคใต้ ในพื้นที่อำเภอระโนดและอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา ต่อมาปลายปี พ.ศ. 2514 ได้ตกแต่งห้องวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้เพื่อจัดเก็บข้อมูลต่าง ๆ ปี พ.ศ. 2519 จัดตั้งเป็นศูนย์ส่งเสริมภาษาและวัฒนธรรมภาคใต้ และยกฐานะเป็นสถาบันทักษิณคดีศึกษาในปี พ.ศ. 2523 หลังจากนั้นขยายงานโดยมีพิพิธภัณฑ์ทักษิณคดี พิพิธภัณฑ์ภาพและพิพิธภัณฑ์เสียง จนกระทั่งปี พ.ศ. 2530 ย้ายมาอยู่ที่บ้านอ่าวทราย ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา และขยายงานพิพิธภัณฑ์คติชนวิทยาให้สมบูรณ์เต็มรูป ภายใต้การดูแลของสถาบันทักษิณคดีศึกษา สังกัดมหาวิทยาลัยทักษิณ

สถาบันทักษิณคดีศึกษามีบทบาทอย่างมากในการศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับวัฒนธรรมของภาคใต้ รวมถึงการรวบรวมข้อมูล ศึกษาวิจัย อนุรักษ์ ส่งเสริมเผยแพร่และพัฒนาวัฒนธรรม โดยแบ่งภาระงานเป็นงานจัดเก็บและประมวลข้อมูลทั้งที่เป็นวัตถุของจริง ข้อมูลลายลักษณ์อักษร ข้อมูลมุขปาฐะ งานพิพิธภัณฑ์คติชนวิทยา งานทักษิณนิทัศน์ที่บริการข้อมูลเกี่ยวกับภาคใต้ งานศึกษาวิจัยวิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูลในประเด็นสำคัญ งานส่งเสริมเผยแพร่และพัฒนาในรูปแบบต่างๆ ทั้งภายในและภายนอก งานหอศิลป์กรรมทักษิณ งานบริการทางวิชาการ และงานบริการอื่น

แนวทางที่น่าสนใจของสถาบันทักษิณคดีศึกษา คือ การยอมรับมิติทางวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนา ซึ่งช่วยเสริมสร้างและค้นหาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ขยายขอบเขตการมีส่วนร่วม และส่งเสริมความร่วมมือทางวัฒนธรรมระหว่างประเทศ โดยเฉพาะการกำหนดกระบวนการและทัศนคติใหม่ซึ่งทำได้ด้วยการค่อย ๆ ปรับเปลี่ยนทัศนคติเดิม ทำความเข้าใจในวัฒนธรรมตั้งแต่เริ่มต้นและหันมาให้ความสนใจให้ความสำคัญและเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมดั้งเดิม เน้น

การปรับและรักษาวัฒนธรรมที่มีคุณค่า โดยใช้กระบวนการอนุรักษ์ การฟื้นฟู การประยุกต์และสร้างสรรค์ ให้เป็นการจัดการที่มีคุณภาพ

สถาบันทักษิณคดีศึกษานั้นได้สร้างการศึกษาชุมชนภาคใต้อย่างกว้างขวางและเป็นระบบ ด้วยการนำเสนอข้อมูลสู่ประชาชนให้น่าสนใจ สามารถเอื้อประโยชน์ให้กับประชาชนผู้เข้าชมทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ให้ข้อมูลแก่ผู้ที่ทำการศึกษาค้นคว้าวิจัยทางวัฒนธรรมภาคใต้ และผู้ที่ทำการศึกษาคติชนวิทยา จุดเด่นที่น่าสนใจอีกประการของพิพิธภัณฑ์คติชนวิทยา คือมีภูมิทัศน์ที่สวยงาม การออกแบบอาคารร่วมสมัยที่เป็นการผสมผสานกันระหว่างเอกลักษณ์เรือนไทยภาคใต้กับสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ การใช้พื้นที่ทั้งในตัวอาคารและสิ่งแวดล้อมโดยรอบมาเป็นส่วนหนึ่งของพิพิธภัณฑ์ฯ รวมถึงการจัดหมวดหมู่ของเรื่องราวและวัตถุต่าง ๆ ที่สอดคล้องและเชื่อมโยงกันได้กับบริบทของการศึกษาทางทักษิณคดีศึกษาและทางไทยคดีศึกษา

อย่างไรก็ตามงานพิพิธภัณฑ์หลายแห่ง ยังคงประสบปัญหาอีกหลายประการที่ต้องพัฒนาแก้ไข เช่น การนำเสนอ การจัดแสดงเรื่องราวของโบราณวัตถุและแหล่งโบราณคดีต่าง ๆ ที่ยังขาดข้อมูลรายละเอียดเท่าที่ควร การขาดการพัฒนาผู้เข้าชม กล่าวคือ ยังคงมีรูปแบบการจัดแสดงคล้ายคลึงกันเกือบทุกแห่ง เพราะจัดแสดงวัตถุตามลำดับสมัยทางศิลปะเป็นตัวตั้ง แทนการหาประเด็นที่น่าสนใจอย่างอื่นบ้าง

ภาพลักษณ์ของพิพิธภัณฑ์ที่เป็นจุดอ่อน เช่น “พิพิธภัณฑ์สถานหลายแห่งมีสภาพไม่ต่างไปจากโกดังเก็บโบราณวัตถุ ที่สำคัญยังขาดข้อมูลที่ให้ความรู้แก่ผู้เข้าชมอย่างเพียงพอ ขาดกิจกรรมที่เคลื่อนไหวไปตามสถานการณ์”¹ ทั้งนี้เป็นไปได้ว่าเกิดปัญหาในด้านการจัดการบุคลากร ด้านการจัดการงบประมาณ หรือการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ความบกพร่องดังกล่าวยังได้บ่งชี้ถึงการจัดการของภาครัฐที่ยังไม่สอดคล้องกับนโยบายด้านปฏิรูปการศึกษาและสภาพสังคมปัจจุบัน

สำหรับพิพิธภัณฑ์คติชนวิทยาประสบปัญหาหลายประการ อันเนื่องมาจากขอบเขตการดำเนินการที่มีข้อจำกัด เช่น ปัญหาในการจัดการที่ปัจจุบันไม่ได้เป็นไปตามแนวความคิดและนโยบายในการจัดตั้ง แต่ปรับเปลี่ยนไปตามคณะผู้บริหารสถาบันฯ และคณะผู้บริหารมหาวิทยาลัย นั่นคือไม่มีแผนแม่บทในการพัฒนา หรือไม่มีแผนพัฒนาที่ได้รับการยอมรับ ดังนั้น

¹ นคร สัมภาษณ์, “พัฒนาการกิจการพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ : กระบวนทรรศน์ใหม่,” ใน รวมบทความทางวิชาการ 72 พรรษา ท่านอาจารย์ศาสตราจารย์หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล, (กรุงเทพมหานคร : พิษณุเศพรินติ้งเซ็นเตอร์, 2538), น. 41.

การปรับกระบวนการทำงานและทัศนคติจึงไม่เป็นไปตามสภาพสังคม อีกทั้งขาดการ ประชาสัมพันธ์ที่ดี การเชื่อมข้อมูลของพิพิธภัณฑ์ ฯ กับผู้เข้าชมยังไม่มีการพัฒนาเท่าที่ควร ส่วน งบประมาณที่ไม่พอเพียงนั้นเนื่องจากการในการพิจารณาจะขึ้นอยู่กับทำให้ความสำคัญ ของคณะผู้บริหารมหาวิทยาลัย ส่งผลให้ห้องจัดแสดงทูตโทรมอย่างรวดเร็ว ขาดการบำรุงรักษา ที่ถูกต้อง ทำให้วัตถุที่จัดแสดงบางอย่างชำรุด บุคลากรที่มีความรู้ความสามารถมีจำนวนน้อย นอกจากนั้นการอำนวยความสะดวกให้กับผู้ค้นคว้างานวิจัยได้เข้าไปสืบค้นข้อมูลยังไม่สมบูรณ์ ด้านอาคารสถานที่ยังขาดสาธารณูปโภคที่สมบูรณ์ ถ้ามีแผนพัฒนาที่ดีปัญหาเหล่านี้จะน้อยลง ปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้นกับพิพิธภัณฑ์คติชนวิทยาแห่งนี้ หากได้รับการแก้ไขและ พัฒนาอย่างทันท่วงที ปฏิบัติตามแนวทางในการจัดตั้งซึ่งมีความแตกต่างจากพิพิธภัณฑ์อื่น การ จัดการอุปสรรคบางอย่างที่อยู่ในข้อจำกัดของทางราชการและขยายแนวความคิดในการสร้างสรรค์ พิพิธภัณฑ์รูปแบบใหม่ เชื่อว่าพิพิธภัณฑ์คติชนวิทยาจะสามารถพัฒนางานพิพิธภัณฑ์ให้สมบูรณ์ ยิ่งขึ้น ที่สำคัญอย่างยิ่ง คือ องค์ความรู้เหล่านี้ยังมีบุคคลที่สำคัญในช่วงการจัดตั้งสถาบัน ฯ และ ขยายพิพิธภัณฑ์คติชนวิทยาอยู่หลายท่าน บุคคลเหล่านี้สามารถให้ความรู้และคำแนะนำได้ดี ใน รูปข้อมูลปฐมภูมิที่ชัดเจน สามารถจะนำไปปรับใช้เป็นแนวทางการศึกษาและพัฒนาต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาความเป็นมา การดำเนินการ ปัญหาและอุปสรรคของพิพิธภัณฑ์คติชน วิทยา สถาบันทักษิณคดีศึกษา
2. เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาพิพิธภัณฑ์คติชนวิทยา สถาบันทักษิณคดีศึกษาให้ ดำรงประโยชน์อย่างยั่งยืน

1.3 ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษาวิจัย กำหนดช่วงเวลาตั้งแต่ พ.ศ. 2513-2539 ซึ่งเป็นช่วงการก่อตั้ง พิพิธภัณฑ์คติชนวิทยา โดยแบ่งขอบเขตของการศึกษาออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนแรกเป็น การศึกษาเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการก่อตั้งพิพิธภัณฑ์คติชนวิทยา ส่วนที่สองเป็นการศึกษา การบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์คติชนวิทยา

1.3.1 ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับกระบวนการก่อตั้งพิพิธภัณฑ์คติชนวิทยา

ศึกษาข้อมูลเบื้องต้น เกี่ยวกับกระบวนการก่อตั้งพิพิธภัณฑ์คติชนวิทยา สถาบันทักษิณคดีศึกษา จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมถึงสัมภาษณ์บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการก่อตั้ง

1. ศึกษาขั้นตอนในการก่อตั้งพิพิธภัณฑ์คติชนวิทยา
2. ศึกษาการจัดการภูมิทัศน์ อาคารและสิ่งก่อสร้างอื่นในบริเวณพิพิธภัณฑ์คติชนวิทยา
3. ศึกษาแนวความคิดในการจัดแสดง (การแยกประเภทวัตถุ วิธีการจัดแสดงและพื้นที่จัดแสดง ฯลฯ)
4. ศึกษาการเก็บข้อมูลเข้าคลังข้อมูล (บันทึกเดินท่ง การจัดทำทะเบียนวัตถุ การทำบัตรรายการ การจัดเก็บทั้งวิธีการเก็บและสถานที่เก็บ การซ่อมสงวนวัตถุ และการอนุรักษ์วัตถุ ฯลฯ)

1.3.2 ศึกษาการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์คติชนวิทยา

ศึกษาการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์คติชนวิทยา สถาบันทักษิณคดีศึกษา โดยศึกษาในประเด็นดังต่อไปนี้

1. กระบวนการในการจัดการและการหาทุน
2. การจัดการเวลาและบุคลากร
3. การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม

1.4 นิยามศัพท์

คติชนวิทยา หมายถึง วิชาที่ว่าด้วยการศึกษาวิถีชีวิตและผลผลิตทางวัฒนธรรมของกลุ่มชน และเป็นมรดกที่ได้มีการสืบทอดต่อ ๆ กันมา ทั้งภายในกลุ่มชนเดียวกันและแพร่กระจายไปสู่ชนต่างกลุ่ม

พิพิธภัณฑ์สถาน หรือ พิพิธภัณฑ์ หมายถึง สถานที่ แหล่ง ที่ตั้ง ปรากฏ ที่แสดง ศิลปวัตถุและโบราณวัตถุ และสิ่งของอื่น ๆ เป็นที่เก็บรวบรวมสมบัติทางสติปัญญา ทั้งเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ และเพื่อเป็นหลักฐานในการค้นคว้า อ้างอิง วิจัยสรรพศาสตร์ วิทยาการในแขนงต่าง ๆ

พิพิธภัณฑ์คติชนวิทยา หมายถึง พิพิธภัณฑ์สถานจัดแสดงเรื่องราวทางคติชนวิทยาของชาวบ้านภาคใต้ เป็นส่วนงานหนึ่งของสถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ สถาบันทักษิณคดีศึกษา หมายถึง หน่วยงานที่ศึกษาเรื่องราวของวัฒนธรรมภาคใต้ มีฐานะเทียบเท่าคณะ สังกัดมหาวิทยาลัยทักษิณ

พิพิธภัณฑ์สถานท้องถิ่น หมายถึง พิพิธภัณฑ์สถานจัดแสดงความเป็นมาของท้องถิ่น ทั้งในแง่ความเป็นมา วิถีชีวิต ประเพณี สภาพแวดล้อม ชาติพันธุ์ เรื่องราวท้องถิ่น ตั้งแต่อดีต ปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต

พิพิธภัณฑ์สถานทั่วไป หมายถึง พิพิธภัณฑ์สถานประเภทอื่น ๆ ที่ไม่ได้เป็นพิพิธภัณฑ์สถานทางคติชนวิทยา ซึ่งมีความแตกต่างกันในด้านต่าง ๆ ทั้งขนาด วัตถุประสงค์ วิธีการดำเนินงานและเนื้อหาการจัดแสดง เช่น พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พิพิธภัณฑ์สถานทางศิลปะ

การจัดแสดง หมายถึง การนำวัตถุประเภทต่าง ๆ มานำเสนอสู่สาธารณชนด้วยเทคนิคต่าง ๆ

วัตถุจัดแสดง หมายถึง สิ่งของที่พิพิธภัณฑ์สถานรวบรวมและจัดเก็บ รวมทั้งใส่ทัศนูปกรณ์ต่าง ๆ ที่นำมาจัดแสดง

1.5 เป้าหมายของการวิจัย

การวิจัยนี้มีเป้าหมายที่จะได้มีรายงานผล ซึ่งประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ ดังนี้คือ

1. องค์ความรู้เกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์วิทยาทางด้านคติชนวิทยา
2. การก่อตั้งสถาบันทักษิณคดีศึกษาและพิพิธภัณฑ์คติชนวิทยา
3. การจัดการพื้นที่ของพิพิธภัณฑ์คติชนวิทยา
4. แนวความคิดการจัดแสดงวัตถุของพิพิธภัณฑ์คติชนวิทยา
5. การบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์คติชนวิทยา
6. แนวทางในการพัฒนาการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์คติชนวิทยา

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ข้อมูลจากวัตถุต่าง ๆ ที่จัดแสดงและจัดเก็บในคลัง จะเป็นเครื่องช่วยไขความรู้ทางคติชนวิทยา มานุษยวิทยา และประวัติศาสตร์ของภาคใต้
2. แนวทางในการก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ทางด้านคติชนวิทยา ในภูมิภาคอื่น ๆ
3. สามารถนำอัตลักษณ์และปัญหาของพิพิธภัณฑ์คติชนวิทยา สถาบันทักษิณคดีศึกษามาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาพิพิธภัณฑ์สถานทั่วไป
4. ได้แนวทางในการพัฒนาการวิจัยเกี่ยวกับวิชาการพิพิธภัณฑ์
5. ได้พัฒนากระบวนการในการวิจัย